ЗМІСТ

Від авторки 9

Прелюдія. Віолончеліст із Сараєво 11

Вступ. Сила гіркої радості 15

Частина перша

СУМ І ПРАГНЕННЯ

1. Яка користь із суму? 29
2. Чому ми так прагнемо «ідеальної» безумовної любові? *І до чого тут наша любов до сумних пісень, дощових днів і навіть Бога?* 47
3. Чи справді творчість асоціюється із сумом, тугою і трансцендентністю? *Якщо болить і цього ніяк не позбутися — перетворіть біль на творчість* 71
4. Як пережити втрату любові? 92

Частина друга

ПЕРЕМОЖЦІ Й ПЕРЕМОЖЕНІ

5. Чому виникла культура обов'язкових усмішок, хоч в історії нації стільки болю? 121
6. Як побороти вимушену позитивність на роботі й поза нею? 137

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Частина третя

СМЕРТНІСТЬ, НЕДОВГОВІЧНІСТЬ І ГОРЕ

7. Може, спробувати жити вічно? 159

8. Чи треба намагатися «не зациклюватися» на горі й скінченності всього? 172

9. Чи передається нам біль від батьків і пращурів? *І якщо так, чи можна його трансформувати через кілька поколінь?* 191

Кода. Як повернутися додому 213

Подяки 224

Примітки 230

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Пам'яті Леонарда Коена

Є тріщина, у всьому є тріщина.
Так усередину потрапляє світло
Леонард Коен, Anthem

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Папа Римський Григорій I Великий (540–604) говорив про compunctio, священний біль[,] горе, яке відчуває людина перед лицем найпрекраснішого… Радість крізь сльози — почуття, яке з'являється в людини, бо в неї немає дому в цьому неідеальному світі, від того, що вона розуміє: ідеалу досягти неможливо, але все одно прагне його. Ця внутрішня духовна порожнеча перед лицем краси відчувається до болю сильно. Тут, між утраченим і омріяним, народжуються святі сльози.

Уве Вікстрем,
професор психології релігії
в Уппсальському університеті

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ВІД АВТОРКИ

Офіційно я працювала над цією книжкою з 2016 року. Неофіційно — ви скоро зрозумієте — усе життя. Я говорила й листувалася про радість крізь сльози із сотнями людей, читала безліч праць. Декого із цих людей я назву поіменно, інші просто вплинули на мій світогляд, і я радо назвала б поіменно всіх, але тоді книжка буде геть нечитабельною. Тож деякі імена з'являться лише в примітках і подяках. Тих, кого там не буде, я просто випадково забула. Та я вдячна геть усім.

Крім того, щоб читати було легше, я в деяких цитатах не ставила дужок і трикрапок, але зробила все, щоб пропущені чи додані слова не спотворювали початкової думки. Якщо ви захочете процитувати їх з оригіналу, то знайдете літературу в прикінцевих примітках.

І, нарешті, я змінила імена й особливі деталі деяких людей, чиї історії я тут розповідатиму. Я не перевіряла історії на правдивість, але вибрала тільки ті, у які повірила сама.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

© GETTY IMAGES / ТОМ СТОДДАРТ

«Реквієм у Сараєво»

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ПРЕЛЮДІЯ

Віолончеліст із Сараєво

Якось мені наснилося, що я зустрілася зі своєю подругою, поеткою Мар'яною, у місті кохання — Сараєво. Прокинулася спантеличеною. Сараєво — символ кохання? Хіба не в Сараєво сталася одна з найкривавіших громадянських війн XX століття?

А потім я згадала.

Ведран Смайлович.

Віолончеліст із Сараєво[1].

* * *

Надворі 28 травня 1992 року. Сараєво в облозі. Босняки, хорвати й серби не одне століття співіснували в цьому місті трамваїв і кондитерських, місті лебедів, що плавно пливуть парковими озерами, місті османських мечетей і православних соборів. Місті трьох релігій, трьох народів, де донедавна мало кому було діло до того, хто є хто. Усі все розуміли, але не звертали уваги — їм більше подобалося бачити одне в одному сусідів, які зустрічаються на каву й кебаби, вчаться в одних університетах, інколи одружуються й народжують дітей.

Але тепер почалася громадянська війна. Чоловіки з пагорбів, що оточують місто, відрізали постачання електрики й води. Стадіон, на якому в 1984 році проходили Олімпійські ігри, згорів, а поле перетворилося на кладовище. На житлових будинках — сліди міномётів, світлофори розбиті, на вулицях тиша. Єдиний звук — торохтіння, з яким зі стволів вилітають кулі. Але тепер до нього долучається мелодія «Адажіо соль-мінор»* Томазо Альбіноні[2]. Вона заповнює пішохідну вулицю біля розбомбленої пекарні.

* Цей твір часто приписують Томазо Альбіноні, але, найімовірніше, його написав італійський музиколог Ремо Джадзотто — певно, на основі фрагмента композиції Альбіноні.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Ви чули цю музику? Якщо ні, можливо, варто зараз зробити паузу й послухати: youtube.com/watch?v=knɪgcjuhlhg. Вона западає в пам'ять, вона неймовірна, безмежно сумна. Ведран Смайлович, головний віолончеліст оперного оркестру Сараєво, виконує її в пам'ять про 22 людей, які загинули вчора під час обстрілів, коли стояли в черзі за хлібом. Смайлович був поруч, коли почався обстріл. Він допомагав пораненим. А тепер повернувся до місця тієї кривавої бійні, вдягнений так, наче знову виступає в опері — у білій сорочці й чорному фраку. Музикант сидить серед уламків на білому пластиковому стільці, а віолончель стоїть між ногами. Тужливі ноти адажіо злітають у небеса.

Навколо нього гучно стріляють рушниці, розриваються снаряди, торохтять автоматні черги. Смайлович усе одно грає. Він робитиме це 22 дні поспіль, за кожну людину, яка загинула біля тієї пекарні. Дивовижно, але кулі жодного разу не чіпляють його.

Місто стоїть у долині, і на схилах довкола розташувалися снайпери, які цілятся в голодних людей, що виходять на вулиці в пошуках хліба. Інколи люди годинами чекають, щоб перейти вулицю, а потім біжать на інший бік, наче олені від мисливця. Але цей чоловік сидить просто посеред площі, у концертному вбранні, і здається, ніби весь час цього світу належить йому.

«Ви питаєте, чи не з'їхав я з глузду, що граю на віолончелі там, де йде війна? — говорить Смайлович. — Може, варто спитати їх, чи не з'їхали вони з глузду, що бомблять Сараєво?»

Чутка про його вчинок розходиться містом, наче ударна хвиля. Скоро про нього напишуть книжку, знімуть кіно. Але задовго до цього, у найтемніші дні облоги міста, Смайлович надихає музикантів виходити з інструментами на вулиці. Вони не грають маршів, щоб батальйони йшли битися проти снайперів. Не грають веселих мелодій, щоб підняти людям настрій. Вони грають Альбіноні. Нападники розстрілюють і бомблять місто, а музиканти відповідають їм найтужливішою мелодією з усіх, що тільки знають.

«Ми не військові», — говорять скрипки. «Але ми й не жертви», — додають альти. «Ми просто люди, — співають віолончелі, — просто люди: неідеальні, прекрасні, що відчайдушно прагнуть любові».

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

* * *

Минає кілька місяців. Війна не вщухає, й іноземний кореспондент Аллан Літтл спостерігає, як із лісу виходить 40 тисяч мирних жителів. Вони брели лісами 48 годин, тікаючи від боїв.

Серед них — вісімдесятирічний дідусь. Вигляд у нього розпачливий, втомлений. Чоловік підходить до Літтла й питає, чи не бачив він його дружини. Вони загубилися на довгому шляху.

Літтл її не бачив, але він — журналіст, тож питає діда, ким той себе вважає: босняком чи хорватом. Пізніше в інтерв'ю на BBC Літтл зізнається, що від відповіді чоловіка йому досі соромно, хоча минув уже не один десяток років:

— Я, — відповідає дідусь, — музикант[3].

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

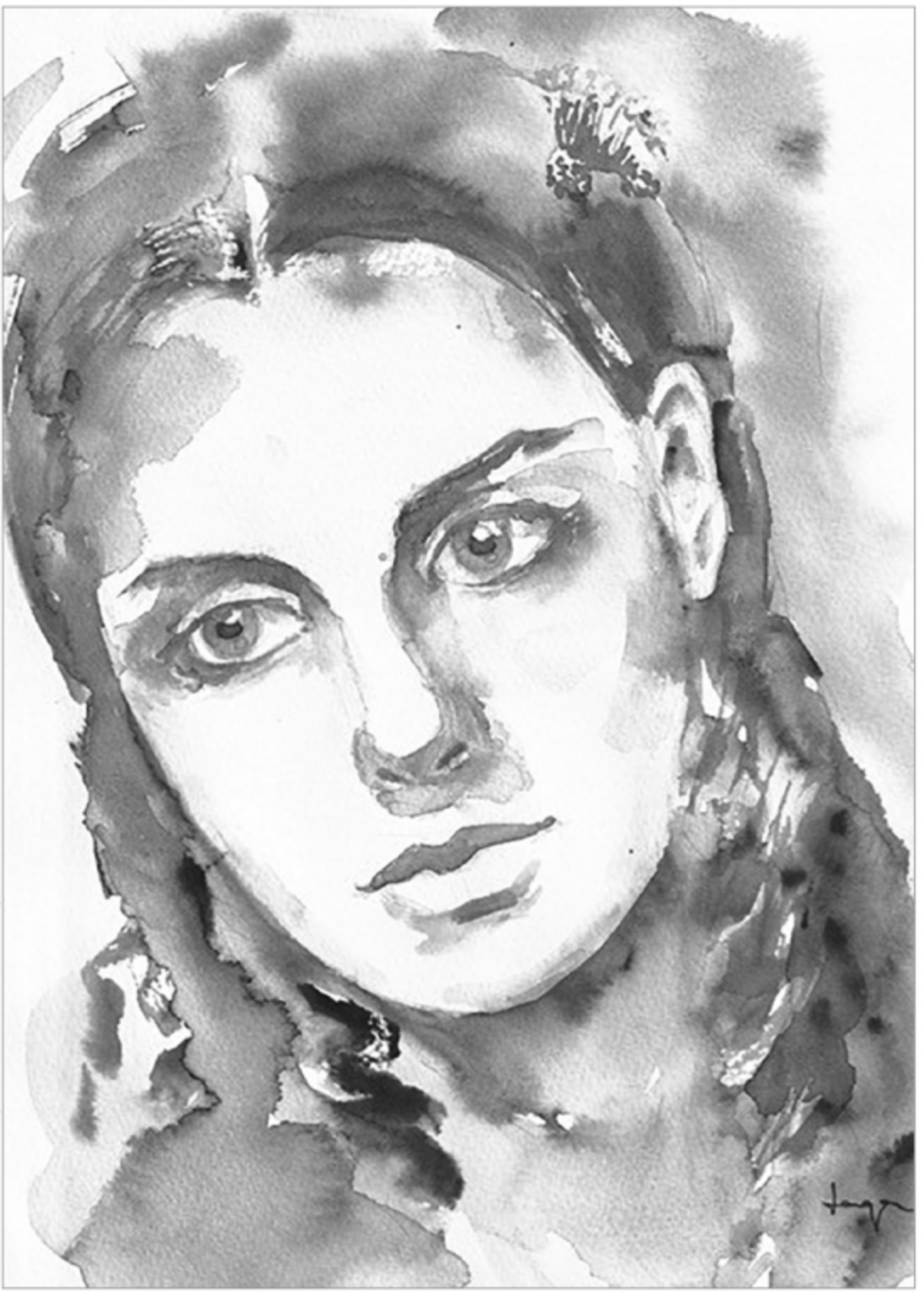

© ТЕТЯНА БАРАНОВА (INSTAGRAM: @ARTBYTAQA)

«Портрет молодої жінки», 2021, Україна

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ВСТУП

Сила гіркої радості

Ми завжди тужимо за домом, і завжди — за іншим
Та інакшим світом[4].

Віта Секвілл-Вест,
«Сад» (The Garden)

Якось, коли мені було 22 роки і я вчилася на юридичному факультеті, друзі дорогою на заняття зайшли до мене в гуртожиток. Я із задоволенням слухала тужливу мінорну музику. Не Альбіноні — про нього я тоді ще не знала, — а пісні мого улюбленого виконавця, Леонарда Коена, який міг би стати лауреатом всесвітньої премії за песимізм.

Складно описати словами, що я переживаю, коли слухаю таку музику. За звучанням вона сумна, але відчуваю я любов — потужну хвилю любові, яка ллється з кожної ноти. Глибокі родинні зв'язки з усіма душами на планеті, які розуміють, що несе в собі тужлива музика. Захоплення від того, як музикант здатен перетворити біль на красу. Якщо я слухаю наодинці, то часто несвідомо складаю руки, ніби в молитві: стискаю долоні й притискаю до обличчя, хоча я повний агностик й зазвичай не молюся. Але від музики в мене відкривається серце — я буквально відчуваю, як у грудях розтягуються м'язи. І я навіть готова жити з думкою, що всі, кого люблю, включно зі мною, колись помруть. Цей спокій перед обличчям смерті триває, може, хвилини три, але щоразу після цього я стаю трохи інакшою. Якщо момент, коли твоє «я» розчиняється й ти почуваєшся єдиним цілим з усім світом — це трансцендентність, то ці миті, коли музика викликає в мене гірку радість — найближчі до цього переживання.

Це ставалося зі мною знов і знов.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

І я ніяк не могла зрозуміти чому.

Мої друзі ж були спантеличені тим, які траурні пісні звучать з колонок у моїй кімнаті. Один із них спитав, нащо я слухаю похоронну музику. Я посміялася, і ми пішли на заняття. Кінець історії.

От тільки я думала про його слова ще 25 *років*. Справді, *чому* тужлива музика в такий дивний спосіб додає мені сил? І як так сталося, що в нашій культурі нормально про це жартувати? Чому я навіть зараз, коли це пишу, відчуваю бажання наголосити, що я люблю ще й танцювальну музику? (Це правда.)

Спочатку це були просто цікаві питання. Але в пошуках відповідей я зрозуміла, що це *важливі* — значущі — питання і що сучасна культура привчила їх не порушувати, чим зробила нас суттєво біднішими.

* * *

Дві тисячі років тому Арістотель замислився[5], чому великі поети, філософи, митці й політики часто такі меланхолійні. Він виходив з античного переконання, що в людському тілі є чотири настрої, чотири рідкі субстанції, які відповідають за темперамент: меланхолік (сумний), сангвінік (радісний), холерик (агресивний) і флегматик (спокійний). Вважалося, що співвідношення цих рідин формує характер людини. Відомий грецький лікар Гіппократ вважав, що в ідеальній людині гармонійно поєднуються всі чотири[6]. Але більшість із нас все-таки схиляються переважно до чогось одного.

Ця книжка — про людей із меланхолійним темпераментом. Я називаю його гіркою радістю[7] — схильністю до туги, гіркоти й суму, чіткого усвідомлення того, як спливає час, і на диво яскравого відчуття радості від краси цього світу. Гірка радість — це також про усвідомлення того, що світло й темрява, народження й смерть — гірке й радісне — завжди пов'язані. «Дні меду, дні цибулі» — як говорить арабське прислів'я. Трагедії життя неминуче йдуть пліч-о-пліч із найпрекраснішими моментами. Цілі цивілізації стираються з лиця землі й відбудовуються заново — і ми знову й знову бачимо ті самі дуальності. Парадоксально, але змиритися з ними — усвідомити, що існує і світло, і темрява — це єдиний спосіб їх прийняти. І ось це прийняття — головне. Гірка радість — це про бажання не бути самому, про бажання бути вдома.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>